

НУЖДАТА ОТ УПОТРЕБА НА ПСИХОАКТИВНИ ВЕЩЕСТВА КАТО ДУХОВЕН ПРОБЛЕМ, РАЗГЛЕДАН ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА ОРТОДОКСАЛНОТО УЧЕНИЕ

Ивелина Дойчева

Технически университет-Варна, ул. „Студентска“ 1, Варна. България,

**кореспондиращ автор: idd_@abv.bg*

THE NEED OF PSYCHOACTIVE SUBSTANCES USE AS A SPIRITUAL PROBLEM CONSIDERED THROUGH THE PRISM OF ORTHODOX TEACHING

Ivelina Doicheva

Technical University of Varna, Student str. 1, Varna, Bulgaria

**Corresponding author: idd_@abv.bg*

Abstract

This article is the result of many years of studies on persons addicted to psychoactive substances, conducted for more than 20 years in an Orthodox therapeutic community for the treatment of addicted persons in Bulgaria. These studies draw attention to largely untapped concepts for working with substance abusers. They are borrowed from the way of life of the Orthodox Christian, as described by the Holy Fathers and theologians of the Orthodox Church. An Orthodox therapeutic community for the treatment of addicts has existed since 2004 on the territory of the city of Varna and is the only one of its kind in Bulgaria. The results it achieves in working with delinquent persons surpass the achievements of other addiction recovery centers. The effectiveness of the model on which this community works encourages the study of sources in Orthodox literature that describe the roots of addiction in the depths of the human soul.

Keywords: psychoactive substances use, orthodox teaching, treatment of addicted persons

ВЪВЕДЕНИЕ

Една от уязвимите социални групи на обществото е тази на страдащите от зависимост лица. Обичайно специалистите, работещи със зависими лица са фокусирани върху въпроси, свързани с начина, по който те възприемат себе си, личностите на родителите си, степента на доверие, усещането за приемане и любов, която изпитват от тяхна страна, наличната родова приемственост по отношение на умението за показване на тази любов. Въпроси, свързани с доверие, приемане и обичане от самите себе си и от другите, религиозно-философската им концепция за смисъла, формата

на принадлежност на самите себе си като част от цялото, от света, генетичната им предразположеност, социалният статус, здравословното им състояние, личният им психоемоционален ресурс. Предлагат им различни психологически техники и методи за овладяване и управляване на състоянието им, социализиране, подобряване на семейните и родови връзки, водене на здравословен и морален начин на живот, отчасти и съмнителни духовни практики, но не им обясняват дълбоките причини за тяхното състояние. Пристрастяването и развиването на зависимост към психоактивни вещества на човека в основата си е духовен проблем.

ИЗЛОЖЕНИЕ

От най-древни времена хората използват психоактивни вещества. Св. Иринеѝ Лионски свидетелства, че "демоните открили на жените тайната на корените и тревите", които те започнали да използват с магически цели [1]. След Всемирния потоп потомството на Ной продължило да си служи със "силата на корените и тревите"[2]. Данни за опиум и други субстанции намираме в шумерските клинописни глинени плочки от Нипур (3 в. пр. Хр.), за хашиш - в китайските легенди. В "Одисея" на Омир (8-7 в. пр. Хр.) се разказва за напитката "непентес", (приготвяна от дъщерята на Зевс, Елена), за която се предполага, че е опиум, тъй като чрез нея се забравя болката и тъгата. Крито-Микенската култура (3-2 в. пр. Хр.) познава богинята на мака, чиято статуя украсявали с нарязани макови главички [2].

Повечето религиозни практики и ритуали в световен мащаб са съпътствани от употреба на психоактивни вещества, извличани от корени и листа от растения, за влизане в общение и контакт с духовни същества. Шаманите, жреците, влъхвите и скалдите от Северна Европа употребявали мухоморка. Маите, ацтеките и мексиканските племена използвали халюциногенни гъби и някои видове кактуси ("пейот", съдържащ мескалин в Мексико, "теонакатъл" - ацтеките). Шаманите в южноамериканските племена ползвали аяуаска, зелена тютюнева вода или сок от растението пири-пири. Индианците от Горна амазония (конибо, хиваро) си служили с тревата "маикуи" (разновидност на татула). Перуанските индианци дъвчели листа от растението кока. Испанските конквистадори употребявали халюциногенни гъби, индийските ведически традиции - напитката "сома", съдържаща коноп, от който се приготвял и хашиш, древно-иранските религии - "хаома". В Древна Гърция и Рим били разпространени "мистерии" (тайна, тайнство), които представлявали употреба на напитки, съдържащи нарко-

тични вещества. От древността там съществуват и Дионисиеви и вакхански мистерии, а в Елевсинските мистерии почти 2000 години бил използван препаратът "спорин" (близък по химичен състав до ЛСД-25). Освен мистериалната присъствала и магичната употреба, представена в "Метаморфози" от Апулей във вид на мазила и билкови смеси, насянни външно върху кожата. Мюсюлманите използвали пост, молитви и вино за достигане до екстаз и мистични преживявания. През 11 в. при исмаилитите, хашишините и асисините се използвал хашиш. В Европа по това време употребявали беладона, татул и мандрагора, а също и кожа от жаба и саламандър, съдържащи психотропните вещества диметилсеротонин и буфотенин. Викингите си служели с мухоморка, даоистите (в Китай) с опиум, шинтоистите в Япония със саке (оризова ракия) [2]

Йеромонах Анатолий Берестов прави блестящ анализ на причините довели до нуждата от масово потребление на психоактивни вещества. С разделението на Западната Църква от Източно-православната на 20.06.1054 г. настъпват постепенно промени, водещи до все по-големи различия, нахлуване на светското знание в Западната църква, схоластично направление, рационален подход към въпросите на вярата, все по-голямо отделяне от Светоотеческите писания. Поради някои "петна" в нейната църковна история като например "папизма", "Светата инквизиция", индулгенциите - настъпват като следствие масови протести на християните, които водят до Реформацията през епохата на Ренесанса, когато в култ е издигнато светоусещането, свободата на страстите и изграждането на един хедонистичен мироглед в Европа. Следва търсенето на силни усещания и в религиозния мистицизъм, търсене на вътрешна наслада и еуфория в религиозните преживявания. Европа е залята от вълната на преследвания доскоро и забравен окултизъм [2]. В отговор на римокатолическото твърдение, че "истина-

та е дадена на отделната личност - папата...и папата ръководи спасението на всички", протестанството възрази: "Защо истината да е дадена само на папата?" и добавило "истината и спасението са открити за всяка отделна личност, независимо от Църквата". Всеки човек бил произведен в непогрешим папа" [2]. Последствието от това било, че единното някога християнско общество започнало да се дели и раздробява на множество течения, направления, секти и отделни индивидуалности със своя собствена вяра - плод на собственото боготърсене, "осветени" от личните преживявания на "озарения" [2]. Изгубил Светото Предание на Източно-православната църква и нейният светоотечески опит римокатолицизма приравнява религията до набор от нравствени и етически норми или се увлича по лъжлив мистицизъм вследствие на аскетизма с търсените от него еуфория, екстаз и визионерство, а протестанството достига до извода: "ако всеки може да бъде непогрешим по въпросите за вярата, защо тогава е нужен Христос?" [2]

В следствие на пълната религиозна свобода възниква и рационализмът, който в последствие ражда атеизма. Поради непосилното безпокойство на човека, пребиваващ в атеизъм и празнотата в живота му без Бог - не му остава нищо друго, освен на принципа на махалото да се втурне обратно към търсенето на доказателства, а къде другаде да ги намери, освен в свръхестествените преживявания на окултизма и езотеризма, често придружени за по-лесно достигане до духовни състояния с употреба на психоактивни вещества. Веднъж откривайки, че халюциногенните вещества го убеждават в съществуването на друг свят (не умира завинаги), а психотропните го успокояват от болката, настъпила в следствие на осиротяването и празнината без Бог - човек става склонен да включи веществата в живота си, превръщайки ги в топла прегръдка, смисъл и любов. Берестов заключава, че "наркоманията е псевдо-

религиозна, окултна духовна практика, чиято закономерност и неизбежност на появяване е обусловена, от дълбоката духовна криза на съвременното общество, от отхвърлянето на християнските ценности и загубата на духовен имунитет," [2] и е "симптом", а не болест и е "неправилно избран житейски път" [2]. "От политико-икономическа гледна точка е едно много мощно средство за геноцид и едно от средствата в програмата за борба с пренаселеността на планетата [2]. В онтологичен план наркоманията е "антиблагодат", "дяволска фалшификация на благодатта Божия, привличаща човека към общение с демоничните сили, чиито плодове са болезнено поробване от този пагубен навик, смърт и уподобяване на душата на демоните в ненавистта и към всичко свято, затова наркоманията може да се разглежда не само и не толкова като болест, но и като окултна езотерическа секта, една от формите на сатанизъм" [2].

Много от Светите отци на Ортодоксалната Църква и особено съвременните богослови разсъждават за произхода на потребността от употреба на психоактивни вещества. "Светите отци, наблюдавайки психичния живот на хората описват, че при тях възникват няколко различни вида мисли и усещания:

- мисли, предлагани от Доброто (Божия благодат, Ангел-пазител);
- мисли, присъщи за човешката дейност, които не се нуждаят от нравствени критерии, за да бъдат преценени;
- мисли-мечтания или желания, предлагани от Злото (демонични въздействия на отпаднали от Божията благодат духовни същества) [2];

Светите Отци на Православната църква различават два вида духовност - благодатна или демонична. При употребяването на променящи съзнанието психоактивни вещества човек става уязвим на въздействие от страна на демоничните сили, влиза в общение с тях, разширява съзнанието си до по-дълбока духовна реалност (демонична) и така употребата

на вещества в същността си представлява окултна практика. Единствено в Стария Завет (на юдеите и християните) и в Новия Завет на християните се осъждат и се отхвърлят окултни практики, ето и свидетелства за това:

Стар Завет - "Не бива да се намира у тебе такъв, който прекарва сина си или дъщеря си през огън, предсказвач, гада-тел, вражач, магьосник, омайник, ни който извиква духове, ни вълшебник, ни който пита мъртви, защото всеки, който върши това е гнусен пред Господа" (Второзаконие 18:10-12);

Нов Завет - "Възлюбени, не на всеки дух вярвайте, а изпитайте духовете, дали са от Бога" (Първо посл. на св.ап.Йоан Богослов 4:1).

"Несъмнено пристрастяването към вещества е свързано с желание, страст и похот, пише Свети Антоний Велики, а в Иаков 1:20 ясно е подчертано, че "похотта като зачене ражда грях, а греха ражда смърт." И както е казал светия апостол в Ефес. 6:12 "нашата борба не е против плът и кръв, а против началствата, против властите, против светоуправниците на тъмнината от тоя век, против поднебесните духове на злобата" [4]. Поради това апостолът говори: "не се опивайте с вино, в което има блуд" (Ефес. 5:18), а сам Господ Исус Христос съветва своите ученици: "внимавайте над себе си да не би сърцата ви да бъдат отегчавани с преяждане, пиянство и житейски грижи" (Лука 21:34) и ни обещава, че "както в Адама всички умират, така в Христа всички ще оживеят" (1Кор. 15:22), защото когато Божият Дух е вселен в хората, Той им дарува омиротворение, според думите на апостола "и ще намерите покой за душите си" (Мат. 11:29). Св. Антоний Велики в своите правила за отшелнически живот, в точка 38 подчертава: "не отивай на място, където наливат вино" [4], а в правилата за мислите съветва да не си спомняме за удоволствия, страсти и похот, за да не се възбуди някое от тях [4]. Преподобни Филотей Синайски в своите четиридесет глави за

трезвението (опазването на ума) напомня как да поддържаме ума си в твърдото му стоене в добродетелта и трезвението с думите от Евангелието "блажен е оня човек, който не отива в събранието на нечестивци, в пътя на грешници не стои" (Пс. 1:1) [5]. По отношение на ума Свети Григорий Синаит заключава: "невъзможно е някой да бъде или да стане истински разумен, както е било първоначално, преди да придобие чистота и безстрастие, от които първата е отнета от неразумните чувствени наклонности, а второто - от разтленното състояние на плътта" [6]. И уточнява как протича процеса на въвличане на човек в страстите: "Начало и причина за страстите е злоупотребата, на злоупотребата - склонността, на склонността - движението на желателния навик, изпитването на желание е прилог, прилогът е от бесовете, на които от Промисъла се допуска да разкриват какво е нашето самовластие." (свободна воля) [6]. Патриарх Каллист и неговият сподвижник Игнатий Ксантопули свидетелстват за разграничаване на различни видове страст от Свети Илия Екдик: "злата или греховната материя в тялото е страстност, в душата - сладострастие, в ума - пристрастие, като първото се изобличава и разкрива чрез осезанието, а другите - чрез другите чувства"[6] и различните степени на хора, обзети от страст: "страстен е този у когото влечението към греха е по-силно от помисъла, дори и той да не греши още външно; сладострастен е този у когото греховното движение (желанието да извърши грях) е по-слабо от помисъла, въпреки че той вътрешно се услажда от него; пристрастен е този, който свободно или по-скоро - подобно на роб, е привързан към едно или друго" [6]. Според Георгиус Мандзарис "страстите изразяват противоестествения начин на живот за човека". Те "не са самите грехове, а са онези греховни състояния на душата, които проявяват себе си, чрез греховете" и "...така например сладострастието е страст, а конкретната по-

стъпка, чрез която се проявява това състояние е самият грях"[7]. Цитирайки Свети Максим Исповедник напомня, че "майка на страстите е себелюбието, (тоест "страстната и неразумна обич към тялото"), което онеправдава душата и я отвежда към катастрофална погибел", оттам нататък човекът е забравил Бога и станал беззаконник, подчинил разумната сила на душата си на телесните сетива и е станал роб на страстите [7]. Според Владета Йеротич, разсъждавайки върху учението на Свети Исак Сирийн "страстите биха могли да бъдат отъждествени с нагона за самосъхранение, със сексуалния и с агресивния нагон на човешкото същество, които според Йеротич представляват "безмерно голяма енергия" и по-важен е въпроса човек как решава да използва цялата тази енергия [8]. Практикувайки определени постъпки, свързани със сладострастие придобиваме навици. А за навиците Свети Исак Сирийн ни казва, че "този, който отглежда навик е като онзи, който хвърля дърва в огъня" и "ако веднъж изпълниш волята му (на навика), следващият път ще забележиш, че той те напада с много по-голяма сила." [8]. При изследването на понятията грях и вина, в частта си за видовете бягство от вина, Йеротич достига до описание твърде типично за употребяващите психоактивни вещества: "човекът така и не е узрял за вината, защото "примитивната съвест" доминира над него над автономната, поради процеса на регресия или защото автономната съвест така и не е била развита. При асоциалната форма на примитивна съвест човекът живее егоистично, като се отдава по инфантилен начин на "принципа на удоволствието", а когато все пак понякога постъпва морално, прави това само поради страх от наказание, живее на принципа "всичко ми е позволено, стига да не ме хванат"[9]. Наблюденията на митрополит Йеротей Влахов за употребяващите наркотици са, че "Употребата на наркотици съдържа в себе си своеобразна филосо-

фия и богословие или по-скоро има връзка с парафилософията и парабогословието. Хората от тази категория имат една и съща мисъл и манталитет, имат своеобразен и почти еднакъв начин на живот и общо отношение към Бога, човека, творението, живота, бъдещето. Имат общи интереси, общи стремежи, небрежен стил на обличане, безразличие към живота, обезценяване на различните блага, евидемонизъм, себелюбие, херметическо затваряне в затвора на егото, безразличие към обществото, неопределена вяра в Бога и т.н. са някои от нещата, които показват тяхното особено състояние на живот. Тези хора са страшно чувствителни, но стигат до безразличие и меланхолия." [10]. Берестов е още по-директен в своите наблюдения - "Между наркоманите възниква някаква общност, благодарение на "посвещението", в наркотичното "тайно знание", правещо ги в собствените им очи хора от друг, повисш порядък, в сравнение с тези, които нямат този опит. Това формира у тях своя идеология, своя ценностна система, свой таен "език" с особени жаргонни изрази, свой хумор и други самобитни психологически черти. Извода е, че наркоманията е на първо място мирогледен и религиозен проблем, чието решаване е "излизане" от сектата, чрез придобиване на животворящ християнски мироглед [2]. "Наркоманията е болен синдром, който сигнализира за духовната болест на обществото ни и нуждата му от лечение с Божията благодат." [3]. Преморбидните личностни особености на наркоманите се определят не от биологически причини, а от бездуховността на семейството, неправилното възпитание, напр. хиперопека или тирания, непълните семейства, дефектите на възпитанието в училище, влиянието на уличното възпитание" [3]. Често децата наблюдават безконтролното пиене от родители, по-големи братя, близки и роднини. Учат се на това от семейството си и така се чувстват възрастни." [3]

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

На този етап за социално уязвимата група на зависимите в нашето общество услугите от частен тип са придобили и развили много повече опит, който си струва да бъде изследван и да се установят общите параметри на добрите практики, доказани като ефективни във времето. Но този опит в същността си е базиран на Западни практики, произлезли от организацията на Анонимните алкохолици, създадена от двама алкохолика въз основа на протестантска духовна програма и превърнала се в Движение в Америка, а впоследствие съчетана с психологична, здравна и социална грижа в институция, така нареченият модел Минесота. Затова е добре да се обърнем повече към нашата народопсихология, ценности, култура и изконна вяра. Да потърсим и изследваме опита на Православната църква, Свещената книга Библия, Светите отци и богослови на Църквата, произнесли се по духовните въпроси, свързани със здравия начин на живот и изграждане на личност. Понеже единственият начин за поддържане на ремисия от употребяващите психоактивни вещества е заживяване на нов духовен начин на живот и развиване на духовност, произтичаща от Божията благо-

дат в Църковното литургийно общение и Тайнствата на Църквата.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Sv.Irinei Lionski 1996: Lionski, Sv. Irineei. Tvoreniq. M, 1996
- [2] Berestov 2003: Berestov, Anatolii. Duhovnite osnovi na zavisimostta. RIG "Pozvanete", V., 2003
- [3] Berestov 2002: Berestov, Anatolii. Da se zavurnesh kam jivota. RIG "Pozvanete", V., 2002
- [4] Dobrotoliubie 2023: Dobrotoliubie, tom 1, Simolini, S., 2023
- [5] Dobrotoliubie 2017: Dobrotoliubie, tom 3, Simolini, S., 2017
- [6] Dobrotoliubie 2023: Dobrotoliubie, tom 5, Simolini, S., 2023
- [7] Mandzaris 2011: Mandzaris, Georgius: Pravoslaven duhoven jivot. Sinodalno izdatelstvo, S., 2011
- [8] Jerotich 2013: Jerotich, Vladeta. Zavrush-tane kum otcite. Fondaciq "Pokrov Bogorodichen, S., 2013
- [9] Jerotich 2014: Jerotich, Vladeta. Hristiqnstvoto i psihologicheskite problemi na choveka. Християнството и психологическите проблеми на човека, Fondaciq "Pokrov Bogorodichen, S., 2014
- [10] Vlahos 2017. Vlahos, Jerotej: Duhovni orientiri za suvremennoto obshestvo. Fondaciq "Pokrov Bogorodichen, S., 2017.